

בתי המשפט

הפ 200567/98		בבית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו	
18/02/03		כב' השופטת גרסטל הילה	
		בפני:	

בעניין: סופי חיים

המבקשת נ ג ד

המשיבה חנה פרץ

פסק דין

1. זוהי תובענה לסעד הצהרתי לפיו מחצית הדירה ברח' יוסף הנשיא 5 בתל-אביב, הידועה כחלקה 12/2 בגוש 7430 (להלן: "הדירה") הינה בבעלות עזבון המנוח שמואל זלצמן ז"ל (להלן: "המנוח") שנפטר ביום 17.4.98.

2. הרקע:

א. המבקשת הכירה את המנוח ורעייתו המנוחה, גב' אדית זלצמן ז"ל (להלן: "המנוחה") בחדש יוני 1990, עת התבקשה לשמש כמטפלת למנוחה ששכבה על ערש דווי. המבקשת שמשה כמטפלת של המנוחה זמן קצר ואז נפטרה המנוחה. אלא שלאחר פטירתה, התבקשה ע"י המנוח, לעבוד עבורו תמורת שכר ואף ללון בביתו – פרט לסופי שבוע. המבקשת הסכימה לכך.

ב. בסוף שנת 1990, התבקשה המבקשת ע"י המנוח למכור את זכויותיה המוגנות בדירה ברח' עמק יזרעאל 65 בת"א, בה גרה עם בנה, ולעבור לגור עמו כבעל ואשה. המבקשת הסכימה.

ג. המבקשת מכרה זכויותיה המוגנות ורכשה דירה קטנה אחרת. במקביל עברה להתגורר עם המנוח וחיה עמו, כבעל ואישה לכל דבר, עד פטירתו ביום 17.4.98.

ד. המנוח והמנוחה נישאו בשנת 1954, עלו ארצה בשנת 1957 ורכשו יחד את הדירה הנ"ל ב-3.62. הדירה נרשמה רק על-שם המנוחה, על פי טענת המבקשת, למרות שמומנה מכספים שהמנוח הביא עמו מפולין ומלפני נישואיו. למנוחים לא נולדו ילדים, והמשיבה היא אחייניתה של המנוחה.

ה. המנוחה הורישה בצוואתה מיום 9.5.90, את כל רכושה למנוח, וצוואה זו קוימה. בצוואתה צויין שלאחר פטירת המנוח, תירש המשיבה, שהיתה אחייניתה של המנוחה, את כל רכושה (בבחינת "יורש אחר יורש").

ו. המנוח, מצידו, ערך ביום 25.7.90 (כשבועיים לאחר פטירת המנוחה), צוואה בכתב-יד ואף הוא הוריש, בה, את רכושו למשיבה. וכן ערך צוואה נוספת, זהה בתוכנה, ביום 26.7.90, בנוכחות עו"ד מנשס יעקב.

מאוחר יותר, ביום 12.5.92 ערך המנוח צוואה בעדים, ובמסגרתה הוריש את הדירה למבקשת, אלא שבשל קיומו של "יורש אחר יורש" בצוואת המנוחה, לא ניתן היה לקיים הוראה זו.

באשר לכספים קיימות בצוואה זו הוראות שונות.

ז. בתובענה דנן טוענת המבקשת שהדירה הנ"ל היתה שייכת, מלכתחילה, למנוח ולמנוחה, בחלקים שווים, ולכן, הוראות הצוואה של המנוחה, בכל הנוגע לדירה, יכולות היו לחול רק על המחצית השייכת למנוחה, וזאת מכח חזקת השיתוף.

ח. בתצהירה של המבקשת נאמר שהדירה נרכשה ע"י שני המנוחים, מכספים של המנוח, המנוחים נהלו בה, במשותף, עסק של פיצויים מגרמניה והיה להם אף חשבון משותף בבנק בשוויצריה ומטילי זהב. מרבית הדברים המפורטים בסעיף זה בתצהיר הם בבחינת עדויות שמיעה, והצדדים הסכימו שלא תוכשרנה עדויות שמיעה.

ט. המשיבה, שהינה אחייניתה של המנוחה – גורסת שחיי המנוחים כבני זוג, ידעו עליות ומורדות. הם נהלו את רכושם בנפרד, לכל-אחד מהם היו חשבונות בנק נפרדים והם לא רכשו יחד רכוש.

אלא שבחקירתה הנגדית של המשיבה, הוצג צו גודר (מב/1) שניתן במסגרת טען ביניים שהוגש ע"י המבקשת, ושם נאמר שלמנוחים היו שני חשבונות משותפים בבנק דיסקונט לישראל בע"מ, כשבחשבונות היה סעיף אריכות ימים. גם בסיכומים שהוגשו מטעם המשיבה עצמה בבית משפט השלום (מב/2), נטען שלמנוחים היו שני חשבונות משותפים (סעי' 4).

3. מסקירת המפורט לעיל, עולה שאין בפני תמונה ברורה וחד-משמעית לגבי מקורות המימון של הדירה ולגבי יחסי המנוחים כבני זוג, שהרי המבקשת יודעת דברים מפי השמועה בלבד, ואילו המשיבה מצטיירת כמי שמעוניינת בתוצאות המשפט ובדרך למטרה זו מוכנה לטעון טענות בלתי מדוייקות, אם לנקוט לשון המעטה.

דברי המשיבה באשר לעליות ולמורדות בחייהם של המנוחים, נטענו על-דרך הסתם, ללא כל ביסוס או פירוט, וטענותיה לגבי ההפרדה הרכושית בכל הנוגע לחשבונות הבנק – הופרכו באופן חד-משמעי.

למעלה מן הצורך אציין גם שעליות ומורדות בחיי זוג נשוי, מבלי שנתגלע קרע ממש, בכל מקרה, כשלעצמם אינם בהכרח מבטלים את חזקת השיתוף (ר' ע"א 782/80 **אביבה גולדברג נ' יוחנן גולדברג**, פד"י לז (5) 757, 789 שם נקבע:

"... הדגש (בדבר התגבשות חזקת השיתוף) מושם עתה לא על חיי שלום והרמוניה אלא על מערכת חיים של חלוקת תפקידים ומאמץ משותף עם איחוד משאבים, על אף סכסוכים ומריבות".
(ההדגשה שלי – ה.ג.).

על אחת כמה וכמה כשאין כל ראיות לסכסוכים בין בני הזוג.

במצב דברים זה, יוכרע הדיון, במישור העובדתי, על סמך התשתית שהונחה בפני, תהא היא דלה ככל שתהא.

ומתשתית זו מתקבלת התמונה הבאה:

א. המנוחים התגוררו כבני זוג בדירה הנ"ל, כפי הנראה מעת רכישתה, ובוודאות, עד יום מותם, דהיינו, פרק זמן של עשרות שנים (!!).

ב. בדירה נוהל ע"י המנוחים עסק הקשור לפיצויים מגרמניה. לא ידוע ממתני נוהל העסק, אך אליבא דמבקשת, המשיכו להגיע לקוחות לדירה בעניינים אלה, עד שלהי שנת 1993, דהיינו, משך כ-3 שנים שהיא גרה כבר בדירה.

ג. למנוחים היו לפחות שני חשבונות בנק משותפים.

ד. המנוחה הורישה בצוואתה, את כל רכושה, ללא יוצא מן הכלל, למנוח.

ה. על-פניו מדובר בזוג שחי חיי זוג רגיל, לכל דבר וענין, תוך שיתוף, ולא הובאה לי כל ראיה שיהא בה כדי לסתור רושם זה.

כך, שלמרות התשתית הדלה, הוטו כפות המאזניים ברמה מספקת כדי שניתן יהיה לקבוע, גם אם מדובר ב-51% בלבד, שזוג המנוחים חי חיי שיתוף.

4. המנוחים נישאו לפני 1.1.74 ולכן, חלה בעניינם חזקת השיתוף.

ביסוד חזקת השיתוף, השלובה היטב בדין הישראלי, עומד הרציונל, שאורך חיי הנישואין של בני הזוג יוצר חזקה אפריורית (הנחזית להיות כוונת הצדדים) לשיתוף מלא בכל הנכסים. חזקה זו ניתנת לסתירה על-ידי כל אחד מבני הזוג על-ידי הוכחת כוונה אחרת כמתגלה מן הנסיבות (רי"י "יחסי ממון בין בני זוג", אריאל רוזן-צבי, עמ' 224).

התנאים להחלת חזקת השיתוף שונו ברבות השנים בפסיקה אך מרכז הכובד נותר על חיי שיתוף תקינים בין בני הזוג ומאמץ משותף במשק הבית.

בע"א 630/79, **ציליה ביאטריס נ' עמנואל ליברמן**, פ"ד לה(4) 359, 367 נקבע: "מרכיב חשוב ומהותי ביצירת החזקה בדבר שיתוף נכסים בין בני זוג הוא המאמץ המשותף, זה של האישה בתוככי הבית, שבא לידי ביטוי בגידול הילדים ובניהול משק הבית, וזה של הבעל מחוץ לבית המשתכר בעבודה או מניהול עסק, כאשר מאמץ משותף זה יוצר ומפעיל את התא המשפחתי על כל היבטיו. יש הסוברים,

שעצם חיי הנישואין בשלום ובהרמוניה יש בהם כדי ליצור הנחה זו של הסכם מכללא בדבר שיתוף נכסים, אחרים סוברים שלצורך הנחה זו דרושה גם ראיה כל שהיא, ולו קלושה ורומזת בלבד...".

תנאים אלה הינם אמנם נקודת מוצא אך הפסיקה גמישה בהפעלתם בהתאם לנסיבות הקונקרטיות. יש לציין שעל זוג נשוי או שהיה נשוי, הנטיה היא להחיל את חזקת השיתוף כברירת מחדל (כשמדובר על זוג שנישא לפני ה-1.1.74) והנטל לסתירת חזקה זו מוטל על הצד הטוען כנגדה. עוד יש לומר, שחזקת השיתוף הורחבה עם השנים באופן שיכולה לחול גם על בני זוג ידועים בציבור אלא שאז הנטל להוכיחה כבד יותר (ר' ע"א 52/80, שחר נ' פרידמן, פ"ד לח(1), 43).

על מהותה של חזקת השיתוף ניתן ללמוד מפסקי דין רבים וביניהם ע"א 300/64 ברגר נ' מנהל מס העזבון, פ"ד יט (2) 240, 245 בו קובע השופט ברנזון:

"יחסים בין בני זוג החיים חיים משותפים תקינים אינם תמיד מושגים על הסכמים מפורשים ערוכים כדת וכדין. גם אין צורך שיהיה הסכם מפורש בין בני הזוג על יצירת שותפות במה שנרכש על-ידי אחד מהם בכספי השני או בכספים משותפים לשניהם, וניתן להסיק שותפות כזאת מכל נסיבות המקרה. בהעדר הסכם, או כאשר לא ברור מה היתה כוונת הצדדים בזמן הרכישה, מייחס להם בית-המשפט את הכוונה שהנכס יהיה שייך לשניהם בחלקים שווים".

על מהותה של חזקת השיתוף והנפקות של מעמד הנישואין בהקשרה למדים גם מהדברים הבאים, כפי שנקבעו בע"א 819/94, שולמית לוי נ' דוד לוי, פ"ד נ(1) 300, 304:

"אמנם אין די במעמד הנישואין כשלעצמו ליצירת שותפות רכושית בין בני הזוג, אך הפסיקה אינה דורשת הרבה מעבר לכך כדי שניתן יהיה להחיל את חזקת השיתוף. די בהוכחת חיים משותפים כדי להעביר את הנטל על המבקש לסתור קיומו של שיתוף נכסים כאמור (רוזן צבי בעמ' 287)".

הנחת היסוד היא שדין שיתוף נכסים בין בני זוג, כפי שנוצר ופותח בפסיקה יסודו בהנחה של הסכם מכללא בין בני הזוג בדבר שיתוף נכסים ביניהם. כיוון שמדובר על הסכם מכללא, נקודת המוצא היא שאין צורך בסממנים חיצוניים, מעבר לתנאים הבסיסיים היוצרים את החזקה, להוכחת חזקת השיתוף, והלא מעצם העובדה שמדובר בחזקה, ברי שהיא קיימת כל עוד לא הוכח אחרת. סממנים חיצוניים כאלה ואחרים יכולים להיות רלוונטים להפרכת החזקה, ואילו לצורך החלתה אין צורך "לפשפש" בהם יתר על המידה.

עוד נקבע בעניין חזקת השיתוף, שדירת המגורים היא גולת הכותרת של החזקה ובהיותה מסווגת כאחד מ"נכסי המשפחה" נדרשת לגביה כמות צנועה יותר של ראיות. כמו כן, נקבע, שחיי השיתוף הארוכים של בני הזוג, ובעיקר כשמדובר בנישואין ראשוניים מחזקים את המסקנה בדבר שיתוף ברכוש (ר' ע"א 806/93, יהודית הדרי נ' שלום הדרי, פ"ד מח(3) 685, 690).

5. שאלה אחרת נוגעת לשאלת זכותה של המבקשת להכנס לנעליו של המנוח בכל הנוגע לזכויות למחצית הדירה.

ב"כ המבקשת מתבסס בסוגיה זו על הנאמר בע"א 5774/91 יהלום ואח' נ' מנהל מס שבח, פד"י מח (3) 372, 380, שם קובע כב' השופט לוי:

"עמדתי היא איפוא, כי אין מניעה עקרונית כללית, כזו העולה מסיווג הזכות כפרסונלית גרידא, שיש בה כדי לשלול מיורשיו של בן זוג שנפטר, בכל המקרים ובכל הנסיבות, את האפשרות לבוא בנעליו של המנוח ולתבוע הכרה בזכויותיו מכח הלכת השיתוף".

ב"כ המבקשת טוען שהסייג היחיד הקיים הוא: אם ויתר בן הזוג על זכויותיו. לטענת ב"כ המבקשת, במקרה דנן, ברור שהמנוח לא ויתר ולא התכוון לוותר על זכאותו לדירה.

אמנם, הדירה נרשמה על שם המנוחה, ובכל שנות חייהם המשותפים לא ביקש המנוח לשנות רישום זה, אולם, המנוח היה משוכנע, כפי הנראה, שהדירה מהווה רכוש בלעדי שלו, לאחר פטירת המנוחה, ולכן, הוריש את הדירה, בצוואה שערך, למבקשת (בצוואה האחרונה). זאת, למרות קיומו של סעיף "יורש אחרי יורש" בצוואת המנוחה. המסקנה המתבקשת מעובדת הכללת הדירה בצוואותיו של המנוח, היא, כאמור לעיל, שהמנוח היה משוכנע שהדירה שייכת לו.

המנוח היה מודע גם לקיומה של המשיבה ולרצון המנוחה להוריש לה מרכושה, ולכן הורה שכספים יועברו אל המשיבה, אך את הדירה ציווה מפורשות למבקשת.

בנוסף על כך, עובדת רישומו של פריט רכוש על שם אחד מבני הזוג, הגם שהינה בעלת ערך הוכחתי מסיים במסגרת הלכת השיתוף, אין בה כדי לשלול, מכל וכל, את החלת חזקת השיתוף עליו (ר' בג"צ 2222/99 אנזיל (אורה) גבאי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נד (5) 401, 415).

לענין נפקות הרישום ראה גם ע"א 741/82 משה פיכטנבאום נ' דבורה פיכטנבאום, פ"ד לח (3) 22, שם נקבע:

"עובדת רישומה של הדירה כולה על שמו של הבעל אין בה כדי לגלות כוונה סותרת להנחת השיתוף בדירה, שהרי כל עיקרה של חזקת שיתוף נכסים נוצרה למקרה כגון דא, שהרכוש המסויים נרשם רק על שם אחד מבני הזוג".

עוד בנדון משתמע היטב מדבריו של השופט טל בע"א 1915/91 אסתר יעקובי נ' עזרא יעקובי, ובע"א 3208/91 משה קנובלר נ' מזל קנובלר – שניהם נידונו במאוחד – ר' פ"ד מט (3) 529, 582:

"חזקת השיתוף בנכס מקרקעין יוצרת שותף קנייני בלתי רשום בנכס, בניגוד לחוק המקרקעין. שותפות כזו עלולה להשאר סמויה שנים רבות, תוך הטעיית צדדים שלשיים, שיסמכו על הרישום בלשכת המקרקעין".

דירת המגורים לא היוותה קניינה של המנוחה בטרם נישאו היא והמנוח, כך שבנתונים הקיימים שהוצגו לפני, אין מניעה מושגית בסיסית להחלת חזקת השיתוף על הדירה.

ב"כ המשיבה גורס שהמנוח ויתר על האפשרות לטעון לזכויות בדירה הנ"ל, וזאת, הן לפני פטירת המנוחה והן במהלך 8 השנים שמאז פטירתה ועד פטירתו. ב"כ המשיבה טוען עוד שהמבקשת לא הצליחה להפריך את טענת הויתור המסתברת מאי נקיטת כל פעולה ע"י המנוח במהלך כל השנים.

מקובלת עלי בענין זה עמדת המבקשת. העובדה שהמנוח לא נקט כל פעולה במהלך כל השנים – אינה מעידה על ויתור, דווקא. גם העובדה שמאז פטירת המנוחה ועד פטירתו – לא נקט המנוח כל פעולה – אינה

תומכת במסקנת הויתור דווקא, שהרי עם פטירת המנוחה, הועברה הדירה, ממילא על-שם המנוח – במלואה.

בע"א 5774/91 לעיל קובע השופט לוין בעמוד 383: "ביסודו של הויתור מונחת יכולת הבחירה-הבחירה בין הפעלת הזכות ומימושה לבין וויתור עליה, אשר על כן, לענייננו, נראה את בן הזוג כמוותר על זכותו רק כאשר הייתה לו הזדמנות סבירה לטעון לקיומו של שיתוף בנכסים והוא נמנע מלעשות כן, היינו מקום שעמדה לו אפשרות הבחירה והוא בחר שלא לממש את זכותו, כפועל יוצא מכך מובן כי לא יוכלו גם יורשיו לטעון לתחולתה של חזקת השיתוף, שהרי מכוח וויתורו מנועים הם מלעשות כן".

מיד בהמשך מתייחס כב' השופט לוין לשאלת מהי "ההזדמנות הסבירה" אשר בהתקיימה נראה את בן הזוג כמוותר על זכותו, תוך שמציין שאינו קובע מסמרות בעניין:

"...די אם אציין במקרה מעין זה שהבאתי לעיל, שבו האשה הלכה לעולמה בעוד בעלה בחיים, שעה שבחיייה לא הייתה לה עילה כלשהי להעלות טענות מסוג זה (שהרי כל יסוד הלכת השיתוף בנכסים בהנחה שסוגיות ממין זה אינן מתלבנות במהלך חיי נישואין תקינים (ואין מדקדקין בהן), כי אז לא ניטה לייחס לה וויתור על הזכות לטעון לשיתוף בנכסים".

דברים אלה יפים גם לענייננו בהקשר למנוח. לא מצאתי קיומה של עילה בחייו המוכיחה שבהעדר צעד אקטיבי מצידו למימוש ו/או הוכחת קיום של חזקת השיתוף וויתור למעשה על זכות זו. דווקא העובדה שהמנוח ציווה ושב וציווה את הדירה בצוואותיו השונות, לזכות, מעידה על-כך שהמנוח לא גרס שאין לו כל זכויות בדירה הנ"ל, שהרי אם היה מוותר על כל טענה בקשר לדירה, ולנוכח צוואת המנוחה בה נקבע יורש אחר יורש, לא היה המנוח צריך להתייחס כלל לסוגיית הדירה.

איני מקבלת את טענת המשיבה בדבר פגיעה בזכויותיה, כצד ג'. לענין זה מסתמך ב"כ המשיבה על הלכת יהלום אלא שאין לשכוח שהלכת יהלום נוצרה במציאות אחרת בה הצד שכנגד הוא רשויות המס. דהיינו, יורשי המנוח עתרו לקביעה בדבר תחולת חזקת השיתוף, לאחר פטירת בעלי הקרקע, מתוך רצון להמנע מתשלום מס או מתוך רצון להמנע משעור גבוה של מס. בע"א 5598/94, נטלה נניקשווילי נ' דניאל דוד נניקשווילי, פ"ד מט(5) 163 נקבע, שהלכת השיתוף, החלה ביחסים הפנימיים בין בני זוג, יכולה להידחות מפני זכותו של צד שלישי במקרה למשל, שהוטל עיקול על הנכס שבמחלוקת.

אין המצב במקרה דנן דומה למצבים האחרים שצוינו לעיל. המשיבה הינה זוכה על-פי צוואה, וזכותה לרשת מוגבלת בהיקפו של עזבון המנוחה. ספק אם היתה זכאית לנקוט הליך כלשהוא, מיוזמתה, כלפי המנוח, בעודו בחיים, כטענת בא-כוחה (סעי' 42 לסיכומי ב"כ המשיבה).

6. מכל האמור לעיל, משהוטו כפות המאזניים באופן שהוכחה חזקת השיתוף ומכוחה היה המנוח זכאי למחצית, ומשלא הוכח שהמנוח ויתר על זכותו זו – ולא שוכענתי שנגרמה פגיעה לא לגיטימית במשיבה, זכאית המבקשת לפסק-דין הצהרתי כמבוקש.

המשיבה תשא בהוצאות המבקשת בסך 7,500 ₪ + מע"מ.

המזכירות תשלח עותק פסק-דין זה לצדדים בדואר רשום ותודיעם טלפונית על קיומו.

ניתן היום ט"ז באדר א, תשס"ג (18 בפברואר 2003) בהעדר הצדדים.

גרסטל
הילה,
שופטת

נוסח זה כפוף לשינויי עריכה וניסוח